

Anna Musioł
Uniwersytet Śląski w Katowicach
ORCID: 0000-0001-7325-4456
e-mail: animus77@wp.pl

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/RF.2022.017>

Empiriokrytyczna wykładnia filozofii. Teoriopoznawcze przesłanki krytycyzmu Immanuela Kanta w systemie Józefy z Krzyżanowskich Kodisowej

Pamięci Profesora Czesława Głombika, dla którego celem naukowej pracy było „zbadanie, jak wielkie idee wielkich filozofów europejskich znajdują swoje odbicie w poglądach polskich myślicieli”¹.

Wprowadzenie

W artykule analizuję wybrane elementy filozoficznego projektu Józefy Fabianny z Krzyżanowskich Kodisowej (1865–1940)², związane z Kan-

---

¹ Bogusław Szubert, „Przed czterdziestu i mniej laty”, w: *Przybliżanie przeszłości. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Czesławowi Głombikowi z okazji czterdziestolecia pracy nauczycielskiej*, red. Józef Bańka (Katowice, 1998), 11.

² Warto wspomnieć, że w literaturze tematycznej znajdujemy również wersję nieodmienną nazwiska, a mianowicie Kodis. Pewną niejednorodność można dostrzec także w stosowanych formach imienia polskiej intelektualistki, którą zamiennie nazywa się Józefą bądź Józefiną.

towskim transcendentalizmem jako systemem filozofii krytycznej³. Rozważam program empiriokrytycyzmu, który polska myślicielka buduje w atmosferze wybitnie genetycznego postępowania badawczego, związanego z refleksją nad funkcją i pochodzeniem wiedzy oraz poszukiwaniem „czystej naturalnej sytuacji człowieka w świecie”⁴. Celem tak sformułowanego problemu badawczego jest zgłębienie znaczenia filozofii Immanuela Kanta w perspektywie empiriokrytycyzmu Kodisowej. Wywód prowadzę w sposób historyczno-filozoficzny, wykorzystując metodę analizy porównawczej.

Biorąc pod uwagę szczegółowość oraz intelektualną wirtuozerię zaproponowanych przez Kanta możliwych ujęć problemów filozoficznych, dowodzę, że królewiecki mędrzec staje się wielkim inspiratorem dla wielu pokoleń filozofów, a w zawilości prowadzonych intelektualnych roztrząsań jest wręcz niedościgły. Z tego powodu, także w przekonaniu Kodisowej, Kant zasługuje na uznanie oraz oczywistą pamięć. W historii filozofii odgrywa on rolę pierwszoplanową i godną podziwu. Niemniej jednak myślicielka ostrzegawczo zaznacza, że „owoc Kantow-

---

³ Józefa Fabianna z Krzyżanowskich-Kodisowa to wybitna polska propagatorka stanowiska zwanego empiriokrytycyzmem. Kształcąc się, zwiedza zagranicę: w Genewie studiuje nauki społeczne, w Zurychu fizjologię, psychologię i filozofię. W Zurychu spotyka Richarda Avenarius, o którym w swoich pamiętnikach pisze: „Z profesorów najwybitniejszy był R. Avenarius. Po pół roku studiów poszłam do niego, aby się zapisać do filozoficznego seminarium. Avenarius przyjął mnie bardzo dobrze i przemawiał nieco wzniosłe: «Puszczaj się pani na szerokie morze filozofii, ale wyraźnie nie był ze mnie niezadowolony»”. Warto w tym miejscu dodać, że Kodisowa należy do grona pierwszych kobiet w Europie, które obroniły doktorat z filozofii. W duchu empiriokrytycyzmu rozważa zagadnienia filozoficzne oraz psychologiczne; interesuje ją zwłaszcza Kantowski krytycyzm; z oddaniem angażuje się również w walkę o równouprawnienie kobiet. W rękopisach z lat 1870–1890 Kodisowa stwierdza: „Nie ośmieliłabym się pisać pamiętników, gdyby życie moje nie wypadło w bardzo ciekawej epoce. Przeżyłam tryumf trzech wielkich idei: równouprawnienia kobiet, zmartwychwstania Polski i upadku caratu”. Zob. Józefa Kodisowa, *Wspomnienia z lat ok. 1870–1890* (Warszawa, 1925), 1. Zob. Zofia Kodis-Freyer, *Wspomnienia* (Warszawa, 2015), 159–160. Jolanta Pawnik, „HELLO PIONIERKI: Jak Józefa Kodisowa otwierała drzwi polskim filozofkom i psycholożkom, znosząc «ćmiakanie» kolegów-studentów”, 4.09.2021, dostęp 4.07.2022, <https://zycie.hellozdrowie.pl>. Zob. Andrzej J. Noras, *Kant a neokantyzm badeński i marburski* (Katowice, 2005), 101–132. Zob. Andrzej J. Noras, „Recepcja filozofii Kanta”, w: *Filozofia Kanta i jej recepcja*, red. Andrzej J. Noras, Dariusz Bęben (Katowice, 2011), 11–25.

⁴ Zob. Leszek Kołakowski, *Filozofia pozytywistyczna* (Warszawa, 2015), 111–112.

skiej filozofii już dojrzał i lada chwila może spaść z drzewa”⁵. Warto zatem głębiej rozważyć to metaforycznie wybrzmiewające zdanie.

1. O aktualności filozofii Kanta. Zalety i wady Kantowskiego systemu na podstawie tez artykułu *Znaczenie Kanta dla filozofii współczesnej*

W przytoczonym zwrocie Kodisowa daje do zrozumienia, że wielki systemat Kantowskiej filozofii powolnie się dezaktualizuje. W jednym z wielu tekstów poświęconych myśli Kanta Kodisowa pisze, że „Kantowska filozofia, chociaż wielka sama w sobie, straciła już wpływ żywotny na myśl tegoczesną”⁶. Aktualność zachowały jedynie nieliczne problematy Kantowskiego systemu i z tego powodu, w związku z nowymi osiągnięciami nauk, spekulatywne stanowisko Kanta wymaga powtórnego przejrzenia, swoistej aktualizacji. W wyniku tej aktualizacji epistemologicznych założeń filozofii Kanta odrzucenia wymagają – twierdzi Kodisowa – m.in. *stricte* Kantowski sposób rozumowania oraz zastosowane przez Kanta metody badawczego postępowania⁷. Według Kodisowej sytuację tę prowokuje fakt, że panująca w jej czasach kultura naukowa i zmiany dokonujące się w obszarze nauki znacznie przekształciły „zdolność kombinacyjną człowieka”⁸.

W związku z powyższym zwłaszcza psychologiczne poglądy Kanta nie zaspokajają już w opinii Kodisowej potrzeb ówczesnej nauki, szczególnie nowoczesnej doktryny psychologicznej⁹. Decyduje o tym wadli-

---

⁵ Zob. Józefa Kodisowa, „Znaczenie Kanta dla filozofii współczesnej”, *Przeгляд Filozoficzny* 7 (1904): 395.

⁶ Tamże.

⁷ Kodisowa jako zwolenniczka empiriokrytycyzmu odrzuca metodę transcendentálną w jej pierwotnej Kantowskiej postaci, ponieważ ta pierwotna postać metody Kanta jest – jak twierdzi – spekulatywna i nie pasuje do pozytywistycznej kultury naukowej XIX wieku. Uczestnicząc w kulturze pozytywizmu, Kodisowa odrzuca spekulatywną metafizykę oraz ujęcie psychologii w znaczeniu filozofii transcendentálnej (podważa wartość spekulatywnej psychologii; krytykuje racjonalną psychologię). Zob. Immanuel Kant, *Krytyka czystego rozumu*, przeł. Roman Ingarden (Kęty, 2001), 100, 167, 321, 617–618, 318–368. Zob. Otfried Höffe, *Immanuel Kant*, przeł. Andrzej M. Kaniowski (Warszawa, 2003), 129–132.

⁸ Kodisowa, „Znaczenie Kanta dla filozofii współczesnej”: 396.

⁹ Pisząc o ówczesnej nauce, w tym o rozumieniu nowoczesnej doktryny psychologicznej, mam na myśli czas historyczny, w którym działała Kodisowa. Był to okres drugiego pozytywizmu, w którym psychologię postrzegano

wy dualizm rozsądku i zmysłów, o którym wspomina również znawca Kantowskiej myśli Georg Samuel Albert Mellin. W dobie intelektualnej aktywności Kodisowej Kantowskie dualizmy pośrednictwa zmysłów oraz wpływu fantazji i rozsądku, na które w opisie Kodisowej składają się: pobudzenie umysłu, czucie, synopsis przez zmysły, synteza aprehensji, synteza reprodukcji, synteza rozpoznania, jak również jedność syntezy przez apercepcję, w dyscyplinie psychologii nie znajdują już swego uprawomocnienia¹⁰. Podobne wątpliwości budzi dualizm relacji czynnika zależnego i niezależnego od doświadczenia. Relacja ta znajduje swoje oczywiste odzwierciedlenie w psychologicznej i – zdaniem Kodisowej – bardzo bliskiej Kantowi teorii aprioryzmu i aposterioryzmu. Myślicielka tłumaczy, że Kant wiąże pierwiastek *a priori* z formą poznania, natomiast składnik *a posteriori* czyni wyłącznie materiałem tego poznania.

W wykładni zaproponowanej przez Kodisową *a priori* nie jest czymś pierwotnie danym ani niezależnym od wiedzy doświadczalnej; empiriokrytyczka uważa, że *a priori* wskazuje wyłącznie na formalną stronę poznania¹¹. Dodatkowo stwierdza, że „współczesne teorie psycholo-

---

przez pryzmat empiryczno-fizjologiczny: psychologia miała wówczas więcej wspólnego z empirią, zmysłami i fizjologią niż z metafizyką i klasyczną, Kantowską wersją transcendentalizmu. Kantowską wersję transcendentalizmu Kodisowa uznała za nieco archaiczną i niezgodną z ówczesnymi osiągnięciami nauk. Mimo krytyki wielu tez doktryny Kanta Kodisowa nie zrezygnowała z osiągnięć Kantowskiego krytycyzmu, lecz jako przedstawicielka pozytywizmu i popieczniczka empiriokrytycyzmu twórczo czerpała z Kantowskiej myśli. Poświadczają to zdania Jana Woleńskiego, który pisze: „Pozytywizm jako całość był znaczącym fenomenem kulturowym i cywilizacyjnym w Polsce [...]. Pozytywizm pierwszego okresu został szybko zastąpiony poglądami o bardziej specjalistycznym charakterze (pozytywizm drugiego okresu), ukształtowanym w znacznej mierze pod wpływem neokantyzmu i empiriokrytycyzmu. Dotyczy to takich filozofów, jak Mahrburg, Władysław Heinrich, Józefa Kodisowa, Władysław Kozłowski (starszy), Władysław Kozłowski (młodszy) czy Marian Massonius, wykształconych poza granicami Polski i będących już pełnymi profesjonalistami w swej dziedzinie. Rola empiriokrytycyzmu i neokantyzmu jest w pełni zrozumiała z uwagi na rolę tych kierunków w ówczesnej filozofii światowej”. Zob. Jan Woleński, „Pozytywizm (filozoficzny) polski i jego rola”, 147–148, dostęp 25.06.2022, <https://ruj.uj.edu.pl>. Zob. Andrzej J. Noras, „Filozofia a psychologia. Próba charakterystyki problemu”, *IDEA – Studia nad Strukturą i Rozwojem Pojęć Filozoficznych* 29(1) (2017): 5–23. Zob. Marcin Waligóra, *Wstęp do fenomenologii* (Kraków, 2013), 14. Zob. Richard Avenarius, *O przedmiocie psychologii*, przeł. Adam Zieleńczyk (Warszawa, 1907).

¹⁰ Zob. Kodisowa, „Znaczenie Kanta dla filozofii współczesnej”: 396.

¹¹ Zob. tamże: 400.

giczne od dawna dążą już do wydobycia się z tego dualizmu zmysłowej rzeczywistości i niezmysłowej myśli, na którym opierał się Kant¹². Tę binarność zawartą w pytaniu, jak aprioryczna myśl osiąga aposteriorycznej rzeczywistości, skrywa w sobie duch Kantowskiej filozofii, zwłaszcza jego teoria poznania. Wielu Kantowskich następców próbuje rozwiązać ten ważny filozoficzny problem. Przykładowo: przywołany przez Kodisową krytyczny empirysta Erich Adickes ujmuje go w niemieckiej formule: „Auf wem ruht Kant's Geist?”¹³, co można wyrazić w formie zapytania o ducha/istotę Kantowskiej filozofii.

Podejmując wysiłek wytłumaczenia istoty Kantowskiej filozofii, Kodisowa wskazuje na różnicę między dawnym/nowożytnym, już zdezaktualizowanym ujęciem filozofii oraz minionym stylem udzielania odpowiedzi na filozoficzne pytanie o cechy ludzkiego poznania, które rozważa Kant, a współczesną – powszechnie uznaną – teorią epistemologiczną. W tym celu Kodisowa przywołuje przykład słońca obserwowanego na nieboskłonie. Uważa, że obserwator nie ma do dyspozycji żadnego Kantowskiego *Ding an sich*, które wywoływałoby w nim spostrzeżenie obserwowanego obiektu/przedmiotu. Obserwujący nie jest dysponentem żadnego *x* transcendentalnego¹⁴. Rozporządza on jedynie doświadczeniem, a właściwie dwoma rodzajami doświadczeń: doświadczeniem zmysłowym i doświadczeniem myślnym, z których czerpie wiedzę o poznawanym przedmiocie (w opisanym przez Kodisową przypadku tym przedmiotem jest wspomniane wcześniej słońce).

¹² Tamże: 401.

¹³ Tamże: 404. Por. Erich Adickes, „Auf wem ruht Kant's Geist? Eine Säkularbetrachtung”, *Archiv für systematische Philosophie* 10 (1904). Por. Erich Adickes, „Auf wem ruht Kant's Geist? Eine Säkularbetrachtung”, *Philosophical Review* 13(472) (1904).

¹⁴ „Wszystkie przedstawienia, jako przedstawienia, mają swój przedmiot i mogą same być znowu przedmiotami innych przedstawień. Zjawiska są jedyne przedmiotami, które mogą być nam dane bezpośrednio, a to, co się w nich bezpośrednio odnosi do przedmiotu, nazywa się naocznością. Ale zjawiska te nie są rzeczami samymi w sobie, lecz są same tylko przedstawieniami, mającymi znów swój przedmiot, który przeto nie może już być przez nas oglądany i dlatego można go nazwać przedmiotem nieempirycznym, tj. transcendentalnym = X. Czyste pojęcie tego przedmiotu transcendentalnego (który przy wszelkich naszych poznaniach jest rzeczywiście zawsze tym samym = X) jest tym, co wszystkim naszym empirycznym pojęciom w ogóle może dostarczyć odnośnienia się do przedmiotu, tzn. przedmiotowej realności. Pojęcie to zaś nie może już zawierać żadnej określonej danej naocznej i nie będzie przeto dotyczyło niczego innego, jak tylko owej jedności, która musi występować w tym, co różnorodne w poznaniu”. Kant, *Krytyka czystego rozumu*, 141.

Należy dodać, że w analizach Kodisowej każde z doświadczeń, zarówno doświadczenie zmysłowe, jak i myślnie, znajduje swoje źródło w układzie centralnym, czyli spostrzegającym podmiocie¹⁵. Dopiero spostrzegający podmiot jako podmiot empiryczny stanowi warunek jakiegokolwiek doświadczenia. Empiryczny podmiot poznający jest fundamentem poznania. Zatem także wspomniany wcześniej Kantowski transcendentálny x wymaga w przekonaniu Kodisowej swego potwierdzenia w empirycznym układzie centralnym ujętym w empiryczną zależność podmiot – przedmiot¹⁶.

Przenosząc relację podmiot – przedmiot na relację poznającego badacza jako sędziego oraz przyrody jako przesłuchiwanego świadka, warto wspomnieć również o tym, że inną istotną wadą Kantowskiego systemu, na którą zwraca uwagę Kodisowa, jest ograniczanie przyrodzie, występującej właśnie w roli przesłuchiwanego świadka, swobody mówienia wszystkiego, co zechce nam ona powiedzieć. Odnosząc się do metafory Kodisowej, w programie Kanta przesłuchiwana w roli świadka przyroda odpowiada wyłącznie na pytania zadawane jej przez badacza, czyli poznający podmiot w roli sędziego. Tym sposobem przesłuchiwany świadek (przyroda) jest ograniczany udzielaniem odpowiedzi na pytania stawiane – w przeświadczeniu Kodisowej niestety niesłusznie – wyłącznie przez sędziego (badacza/podmiot). O ileż szerszy – podnosi głos Kodisowa – byłby nasz poznawczy horyzont, gdybyśmy wchodząc niejako w dydaktyczną rolę nauczyciela/badacza, potraktowali przyrodę jako nowego ucznia, któremu pozwalamy wypowiedzieć o sobie wszystko, co mu się podoba!¹⁷

2. Kantowska apercepcja i jej możliwe wykładnie

Stanowisko wobec Kantowskiego projektu filozofii Kodisowa wyraża nie tylko w przytoczonych w punkcie 2 tezach artykułu *Znaczenie Kanta dla filozofii współczesnej*, ale także w innych swoich tekstach, w których zgłębia zagadnienia Kantowskiej epistemologii¹⁸. Na przykład opis za-

---

¹⁵ Wyrażenie „układ centralny” jest technicznym zwrotem empiriokrytycyzmu Kodisowej. Kodisowa stosuje ten idiomat, odnosząc go do spostrzegającego podmiotu. Ponieważ empiriokrytycy definiują spostrzegający podmiot/człowieka w sposób fizjologiczno-biologiczny, wyrażenie „układ centralny” Kodisowej można odnieść do ośrodkowego układu nerwowego.

¹⁶ Zob. Kodisowa, „Znaczenie Kanta dla filozofii współczesnej”: 401.

¹⁷ Zob. tamże: 402.

¹⁸ Kodisowa zagadnieniom filozofii Kanta i empiriokrytycyzmu poświęca kilka naukowych tekstów. Dla przykładu w *Przeglądzie Filozoficznym* ukazały

łożeń nauki Kanta znajdujemy w poświęconym pamięci Richarda Avenariusza tekście *Kilka uwag o apercepcji* opublikowanym w „Studiach Filozoficznych” w 1903 roku oraz w kilku artykułach autorstwa Kodisowej, które ukazały się w „Przeglądzie Filozoficznym”. Zebranie i opublikowanie tych tekstów, w tamtym czasie, powodowane było potrzebą krytycznego zbadania problemów psychologii i teorii poznania. W badaniach ta polska myślicielka świadomie włączyła autorską refleksję nad krytyczno-poznawczymi tezami systemu Immanuela Kanta.

Jednym z podjętych wówczas przez Kodisową, bliskich Kantowi, zagadnień jest problem apercepcji ujęty w sposób psychologiczno-filozoficzny¹⁹. Kodisowa przyjmuje, że apercepcję definiują zwykle trzy typy znaczeń/wykładni:

1. konotacja apercepcji jako procesu nadającego jedność przedmiotom;
2. naznaczenie apercepcji formą poznania refleksyjnego *connaissance réflexive* (wiedzy refleksyjnej jako aktu myśli);
3. znaczenie apercepcji ujętej w akt poznania ustanowiony zetknięciem dwóch grup przedstawień.

Pierwszy z wyróżnionych typów znaczeń apercepcji przypomina jasną i wyraźną formę rozumowania Kartezjusza, Leibnizjańską apercepcję jako wzmocnienie percepcji oraz Wilhelma Wundta rozumienie

---

się artykuły: „Empirio-krytycyzm. Ryszard Avenarius. Ernst Mach. Krytyka Wundta” (1901) oraz „Znaczenie kulturalne filozofii czystego doświadczenia” (1903). W obu przytoczonych tekstach Kodisowa analizuje Kantowskie stanowisko filozoficzne. Jej uwagę zwracają zagadnienia teoriopoznawcze; ponadto piętnuje ona w filozofii skrajne postawy spekulatywne.

¹⁹ Apercepcja to powszechnie znany termin filozoficzny oznaczający postrzeganie samego siebie (świadomość samego siebie). Apercepcja to również postrzeganie przez umysł jego własnych stanów. Kant odróżniał w swojej filozofii apercepcję empiryczną, czyli introspekcję, od transcendentnej jedności apercepcji, czyli warunku umożliwiającego samo doświadczenie. O ile jednak apercepcja empiryczna polega na wiązaniu ze sobą i zespalaniu ze sobą różnych elementarnych doznań w jedną świadomość, o tyle apercepcja transcendentna polega na wiązaniu przedstawień. Doznanie i przedstawienie nie są tym samym. Pojęcie apercepcji wprowadzono także do psychologii. W dyscyplinie psychologii apercepcję tłumaczono jako postrzeganie połączone z odniesieniem treści spostrzeżenia do tego, co już uprzednio dane. Terminem apercepcja w tym znaczeniu posługiwał się Johann Friedrich Herbart: używał on pojęcia masy apercepcyjnej. Z kolei Wilhelm Wundt rozróżniał apercepcję bierną i czynną. Apercepcję bierną tłumaczył jako wywoływaną przez warunki zewnętrzne, natomiast apercepcję czynną czynił zależną od procesów wewnętrznych. O ile percepcja to przedstawianie sobie rzeczy, o tyle apercepcja to zdawanie sobie sprawy z przedstawiania sobie rzeczy.

apercepcji jako wzoru/formy widzenia w *fovea centralis*²⁰. Ten pierwszy typ znaczeń apercepcji jest używany do czytelnego, jasnego i wyraźnego ujmowania treści psychicznej, umiejętnego łączenia każdego nowego przedstawienia z minionym doświadczeniem oraz swobodnego przyswajania sobie nowych treści.

Kodisowa suponuje, że teorie Wundta i Kanta są sobie bliskie. O ile jednak Wundt utożsamia apercepcję z wolą, o tyle Kant utożsamia wolę z jaźnią transcendentalną. Tę zależność woli i apercepcji Kodisowa opisuje słowami: „W istocie, według Wundta apercepcja jest w gruncie rzeczy dokładnie tym samym, co wola. Lecz istota woli to także uczucie indywidualnej aktywności i pasywności. Uczucie to, uważane przez Wundta za pojedynczy, stały stan duszy, jest tym samym, co Kant nazwał jaźnią transcendentalną (transcendentalnym ja). W ten sposób apercepcję uważa się za pierwszą manifestację woli, a zarazem za podstawę ciągłości świadomości i identyczności osobnika”²¹.

Drugi typ znaczenia przypisywanego apercepcji nadaje jej postać/kształt refleksyjnego poznania jako aktu myśli. Akt ten jest stosunkiem przedmiotu poznania i poznającego podmiotu jako myślącego *ja* (jaźni). Świadome, także świadome samego siebie, myślące *ja* w aktach myśli spostrzega i rozpoznaje przedmiot. To myślowe spostrzeżenie i rozpoznanie określonego przedmiotu zakłada akt duszy jako apercepcję. Takie tłumaczenie apercepcji jako postrzegania samego siebie w kontekście świadomości spostrzeganego przedmiotu przyjmuje m.in. Christian Wolff, według którego, będąc „świadomymi spostrzeganego przedmiotu, spostrzegamy zarazem pewien akt duszy, a mianowicie apercepcję.

²⁰ Zob. Wilhelm Wundt, *Wstęp do filozofii*, przeł. Władysław M. Kozłowski (Warszawa, 1902). Wyrażenie *fovea centralis* jest łacińskim określeniem dołka środkowego siatkówki oka; to małe zagłębienie w centrum plamki żółtej siatkówki i obszar najostrzejszego widzenia.

²¹ Józefa Kodisowa, „Kilka uwag o apercepcji”, *Studia Filozoficzne* 32 (1903): 9. „Za największe zagrożenie dla przyszłej psychologii uważał Wundt właśnie materializm psychofizyczny (materialistyczną pseudonaukę), według którego zjawiska psychiczne są od fizycznych pochodne i dlatego należy je opisywać i wyjaśniać za pomocą języka procesów fizjologicznych”. Ryszard Stachowski, Bartłomiej Dobroczyński, „Historia psychologii – od Wundta do czasów najnowszych”, w: *Psychologia akademicka. Podręcznik*, red. Jan Strelau, Dariusz Dołęcki, t. 1 (Gdańsk, 2016), 73–87. Zob. Wilhelm Wundt, *Beiträge zur Theorie der Sinneswahrnehmung* (Leipzig, 1862). Zob. Wilhelm Wundt, *Vorlesungen über die Menschen- und Tierseele* (Leipzig, 1863). Zob. Wilhelm Wundt, *Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze. Sprache, Mythos und Sitte*, t. 1: *Die Sprache* (Leipzig, 1900). Zob. Wilhelm Wundt, *Einleitung in die Psychologie* (Leipzig, 1901). Zob. Kant, *Krytyka czystego rozumu*, 319.

Zarazem odróżniamy siebie jako subiekt spostrzegający od spostrzeżonego obiektu i poznajemy różnicę obu²².

Trzeci typ znaczenia apercepcji czyni apercepcję produktem wiedzy powstałej w wyniku łączenia dwóch grup przedstawień. Przedstawienia wiążą się ze sobą, a w wyniku ich wiązania się powstaje wiedza. O jakości tej wiedzy, a także poznania, decyduje akt zetknięcia się dwóch grup przedstawień.

Kodisowa, podejmując trud przeanalizowania zjawiska apercepcji w bliski Kantowi sposób, sięga po postulaty filozofów utożsamiających pojęcia apercepcji, jasności i świadomości. Zakłada, że apercepcja dawniej była interpretowana jako zjawisko rozjaśniające pojęcia, dosłownie: zjawisko świadome, „udzielające pojęciom jasności”²³. Jednak na przełomie XIX i XX wieku sposób ujęcia świadomości wymaga – według Kodisowej – pewnego doprecyzowania. Otóż wskazując na wyraźne odróżnianie przez Kanta i kantystów apercepcji empirycznej jako świadomości samego siebie od apercepcji transcendentalnej jako świadomości w ogóle²⁴, Kodisowa wyjaśnia, że Kantowską świadomość empiryczną determinują warunki naszego bytu, z kolei nieempirycznej apercepcji transcendentalnej przysługuje właśnie ta, wyróżniona wcześniej, specyficzna własność, jaką jest jasność, udzielająca transcendentalnemu podmiotowi zdolności widzenia różnicy między pojęciami. Tej nieempirycznej świadomości transcendentalnej przysługuje również pewna zdolność rozdzielania i wzmacniania przedstawień²⁵.

Zgłębiając nieobcy Kantowi problem statusu przedstawień w łączącej przedstawienia apercepcji, Kodisowa uwzględnia oraz krytycznie rozważa także kwestię samorzutności w ich powstawaniu. Problem poznawczej samorzutności myślicielka odnosi do zagadnienia samorzutności duszy, według którego „jesteśmy w stanie bez żadnej znanej nam zewnętrznej przyczyny, zupełnie niezależnie rozpoczynać szeregi myślowe”²⁶, ewentualnie „jesteśmy w stanie odczuwać wprost samorzutność naszych czynów”²⁷.

Kodisowa podkreśla, że w przypadku Kantowskiego ujęcia samorzutności uwalniamy psychologię od pobudek czysto fizjologicznych

²² Por. Kodisowa, „Kilka uwag o apercepcji”: 8.

²³ Tamże: 10.

²⁴ Zob. Kant, *Krytyka czystego rozumu*, 130–183.

²⁵ Por. Marek Kilijanek, *Samoświadomość i poznanie dyskursywne* (Poznań, 2000), 126–143.

²⁶ Kodisowa, „Kilka uwag o apercepcji”: 13.

²⁷ Tamże.

oraz tego, co materialne, zmysłowe czy sensualne. Jednocześnie, gdybyśmy postąpili odwrotnie, tzn. uzależnili to, co psychologiczne, od tego, co fizjologiczne, materialne, zmysłowe czy sensualne, wówczas cały proces powstawania przedstawięń wynikający z samorzutności duszy zatraciłby swoją wzniosłość i tajemniczość²⁸. Kodisowa nie broni zasady Kantowskiej samorzutności, wręcz przeciwnie – otwarcie ją kwestionuje. Wykazując wady i aporie Kantowskiej idei samorzutności duszy, nazywa tak uchwyconą apercpcję kompletnie bezużyteczną, pełną bowiem jawnych sprzeczności typowych dla ujęć metafizycznych/speculatywnych. W konsekwencji uznaje, że koncepcja samorzutnej duszy to kolejny podniosły, ale zarazem budzący poważne wątpliwości element Kantowskiej filozofii. Kodisowa jako zwolenniczka drugiego pozytywizmu eliminuje z filozoficznej debaty elementy metafizyczne.

3. Apercpcja wobec poznania refleksyjnego

Inną próbą ujęcia apercpcji jest zdefiniowanie jej w kategoriach poznania refleksyjnego. Kodisowa nazywa to poznanie stosunkiem bądź relacją podmiotu (ja/jażni) do przedmiotu/objektu, który został spostrzeżony lub pomyślany²⁹. Uznając zmienność treści tej relacji (zarówno odnoszącej się do przedmiotu/rzeczy, jak i odnoszącej się do podmiotu/myśli), odwołując się do postulatu Kanta, zgodnie z którym: „«myślę» musi móc towarzyszyć wszystkim moim przedstawieniom”³⁰, myślicielka za stałą wielkość relacji podmiot – przedmiot uważa podmiot (ja/jażń). Przyjmuje, że podmiotowe ja jest stałe, natomiast zmienna pozostaje treść poznania spostrzeganego przedmiotu: spostrzeganej rzeczy i myśli, która tę rzecz uchwytuje.

Podjmując wysiłek zdefiniowania poznania refleksyjnego, Kodisowa stwierdza:

Uważamy zatem poznanie refleksyjne za treść poznania, wywołaną przez uświadomienie stosunku jażni do rzeczy i myśli, której towarzyszą specjalne uczucia organiczne spostrzegania lub myślenia, obok uczucia przyswajania, będącego modyfikacją uczucia ruchu³¹.

---

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże: 14.

³⁰ Höffe, *Immanuel Kant*, 94.

³¹ Kodisowa, „Kilka uwag o apercpcji”: 16.

To zawile sformułowanie, w którym akcent pada na element organiczno-dynamiczny, niejako potwierdza silnie empiriokrytyczny charakter stanowiska Kodisowej. Filozofka, zabiegając o zniesienie przeciwności: idealizm – materializm, opowiada się za psychologiczną naturą wrażeń będących sumą elementów naturalno-fizycznych i sensualnych jako empiriokrytycznych danych zmysłowych. Ich odbiorcą jest refleksyjny/myślący podmiot.

4. Apercepcja jako produkt powstający w wyniku zetknięcia dwóch grup przedstawień

Według Kodisowej apercepcja jest przedstawieniem zmysłowo-empirycznej jaźni. Niestety Kantowska apercepcja, dotychczas definiowana transcendentally, nie spełnia już oczekiwań psychologii przełomu XIX i XX wieku; psychologii jako dyscypliny, która w czasach królowania empiriokrytycyzmu, nauk przyrodniczych i fizycznych oraz odrotu od tłumaczeń transcendentallych domaga się ponownego rozważenia kluczowych pojęć, w tym ponownego zdefiniowania apercepcji, tym razem z zastosowaniem wyłącznie empirycznej metodologii badań oraz empirycznej nomenklatury.

O ile według Kanta ja jest podstawą każdej apercepcji, o tyle zgodnie ze stanowiskiem Kodisowej ja „tworzy się dopiero przez apercepcję”³². Tłumaczenie Kodisowej jest czytelne:

Sankcja historyczna dla użycia w tym znaczeniu słowa apercepcji dana jest przez Kanta, który często opisuje apercepcję jako „przedstawienie jaźni”. Ale jeżeli chcemy sprostać wymaganiom współczesnej psychologii, musimy niejako odrzucić wszelkie wycieczki na pole transcendentalizmu i traktować apercepcję jako pojęcie empiryczne, za pomocą empirycznych metod³³.

Nie da się ukryć, że Kodisowa buduje to stanowisko, czerpiąc inspirację z teorii zaproponowanej przez niemieckiego filozofa, zwolennika psychologii dynamicznej, Johanna Friedricha Herbarta, który uczynił apercepcję terminem psychologii. Stawiając na szalach wagi zapatrywania Kanta i Herbarta, polska empiriokrytyczka przechyla szalę wagi

---

³² Józefa Kodis, *Zur Analyse des Apperceptionsbegriffes. Eine historisch kritische Untersuchung* (Zürich, 1893), 64.

³³ Kodisowa, „Kilka uwag o apercepcji”: 18.

w stronę tez głoszonych przez Herbarta³⁴, który usilnie dąży do nadania psychologii rangi nauki ścisłej³⁵.

5. Czucie, wrażenie i przedstawienie rzeczy jako fundament doświadczenia

Mimo jawnej niechęci do wielu postulatów nauki Kanta Kodisowa nadal używa Kantowskiej terminologii. Czyni tak chociażby wtedy, gdy dualistycznie rozważa pojęcie czucia, tzn. odróżniając wrażeniowe widzenie rzeczy (np. kałamارza) od wyłącznie myślenia o rzeczy, bez spostrzegania tej rzeczy za pośrednictwem organów zmysłowych. Innymi słowy, w przekonaniu Kodisowej człowiek jako poznający podmiot albo ma wrażenie rzeczy, albo ma przedstawienie rzeczy³⁶. Wrażenie rzeczy i przedstawienie rzeczy to dwie różne/oddzielne formy poznania. Obie formy mieszczą się jednak w kategoriach czucia. Czucie/doznanie to doświadczenie, którego domaga się każda postać naukowego poznania. Każde naukowe poznanie opiera się na doświadczeniu, którego podstawę/fundament stanowi czucie jako wrażenie i przedstawienie rzeczy.

6. Naukowy wymiar filozofii wobec problemu energetyki i mechaniki

Zgłębiając temat naukowego wymiaru filozofii, Kodisowa włącza w swój dyskurs wybrane wątki nauk szczegółowych: biologicznych i fizykochemicznych, m.in. nośne wówczas zagadnienia energii i mechaniki. Problematykę energii wiąże z naukowym myśleniem o zmienności zjawisk bądź traktowaniem energii jako fizycznego fenomenu naturalnego pojęcia świata, uobecniającego się wewnątrz innych fizycznych zjawisk zachodzących w świecie przyrody.

Kodisowa broni stanowiska, według którego – zgodnie z założeniami naturalnego pojęcia świata – energię powinniśmy mierzyć pra-

---

³⁴ Por. Kodis, *Zur Analyse des Apperceptionsbegriffes*, 63. Zob. Andrzej J. Noras, *Historia neokantyzmu* (Katowice, 2012), 59–64.

³⁵ Zob. Johann F. Herbart, *Lehrbuch zur Einleitung in die Psychologie* (Königsberg, 1813). Zob. Andrzej J. Noras, *Problem psychologii w filozofii pokantowskiej* (Katowice, 2017), 61–87. Zob. George S. Brett, *Historia psychologii*, przeł. Janina Makota (Warszawa, 1969), 483.

³⁶ Józefa Kodisowa, „Pojęcie czucia”, *Studia Filozoficzne* 32 (1903): 20.

cą i miarą mechaniczną. Tymczasem, postępując zgodnie z postulatami Kanta, zapominamy o energii jako naturalnym zjawisku fizycznym i „wkraczamy na pole metafizyki. Tak pojęta energia nie będzie więc niestety niczym innym, jak Kantowską przyczyną transcendentalną, i cel, dla którego pojęcie to zostało wytworzone, tj. myślenie możliwie ściśle, zostanie niestety bardziej niż kiedykolwiek oddalony”³⁷.

Odżegnując się od jakiegokolwiek orzekania o przyczynie transcendentalnej, Kodisowa skupia się na analizach psychologii empirycznej, u podstawy której leży doświadczenie³⁸. W tych analizach dostrzega sens zgodny z ówczesnymi osiągnięciami nauk szczegółowych/przyrodniczych. Dlatego w przekonaniu uczennicy Richarda Avenarius filozofia powinna być dyscypliną jawnie rezygnującą z dywagacji nie tylko metafizycznych, ale także transcendentalnych na rzecz naukowej debaty o wadze i znaczeniu zjawisk naturalnych, o naturalnym pojęciu świata, psychologii empirycznej i leżącego u jej podstaw (empirycznego) doświadczenia³⁹.

---

³⁷ Józefa Kodisowa, „Problemat energetyki”, *Studia Filozoficzne* 32 (1903): 40. W filozofii pojęcie energii jest pojęciem znanym, natomiast w historii fizyki pojęcie to pojawiło się stosunkowo późno: Newton w *Pryncypiach* opisuje problem masy i siły, Kartezjusz rozważa iloczyn masy i prędkości jako wielkość stałą w czasie, z kolei Leibniz za stałą wielkość uznaje iloczyn masy i kwadratu prędkości. Jak pisze fizyk Andrzej Staruszkiewicz: „dało to początek sławetnej debacie o tym, co jest prawdziwą miarą «ilości ruchu». Kant swoją pierwszą pracę naukową poświęcił właśnie temu problemowi, czym zasłużył sobie na zabawny epigramat niemieckiego poety Lessinga, którego treść jest mniej więcej taka: «Wziąwszy się za problem, który go przerasta, Kant uczy świat, jak mierzyć siły żywe, a nie potrafi zmierzyć swoich własnych». Za twórców współczesnego rozumienia prawa zachowania energii uważa się dość powszechnie Mayera, Helmholtza i Joule’a. Na przełomie XIX i XX wieku prawo zachowania energii zaczęło być postrzegane jako najważniejsze prawo całej fizyki i podstawa naukowego poglądu na świat. Wpływowi uczeni, np. laureat Nagrody Nobla Wilhelm Oswald, głosili pogląd zwany energetyzmem, według którego celem nauki jest badanie wzajemnych przemian różnych rodzajów energii”. Andrzej Staruszkiewicz, „Krótka historia pojęcia energii”, *Foton* 114 (2011): 4–6.

³⁸ Por. Richard Avenarius, *Ludzkie pojęcie świata*, przeł. Adam i Anna Wiegnerowie (Warszawa, 1969), 53. Por. Richard Avenarius, *O przedmiocie psychologii*, przeł. Adam Zieleńczyk (Warszawa, 1907).

³⁹ Zagadnieniem godnym szerszego rozważenia, do którego w niniejszym artykule jedynie nienatarczywie nawiązuję, pozostaje problem naukowego stosunku Kodisowej do programu Avenarius. Na pierwszy rzut oka postawa Kodisowej wobec swego nauczyciela/mistrza wydaje się aprobatywna, a czasami wręcz bezkrytyczna. Dlatego ciekawym zadaniem naukowo-badawczym byłaby próba dokonania szczegółowej porównawczej analizy obu przywołanych empiriokrytycznych projektów filozofii. W celu rozpoznania wszelkich pod-

7. Kanta naukowe ujęcie filozofii wobec dualizmu zmysłów i rozumu oraz ciała i psyche

Koncentrując uwagę na doświadczeniu oraz na tym, co naturalne, Kodisowa przyjmuje korelację tego, co fizyczne, z tym, co psychiczne. Dyferencję tę identyfikuje z rozróżnieniem, którego w filozofii dokonał Kant. Mimo krytyki dualizmu w Kantowskim systemie myślicielka ponownie wraca do przesłanek filozofii krytycznej Kanta. Mędrca z Królewca uważa za przedstawiciela filozofii jako nauki, który mimo wybitnej zdolności do filozoficzno-naukowego przewidywania niestety w swych intelektualnych rozrachunkach posunął się za daleko i wypatrzył różnicę między zmysłowym a rozumowym czynnikiem poznania. Jak dowodzi Kodisowa, Kantowskie rozgraniczenie pierwiastków zmysłowego i rozumowego znajduje swoje słuszne odzwierciedlenie jedynie w oddzieleniu czynników fizycznych (ciało) i psychicznych (psyche)⁴⁰. Takie wytłumaczenie Kantowskiego dualizmu zmysłów i rozumu jest jawną obroną założeń empiriokrytycyzmu. Kodisowa jest apologetką empiriokrytycznej postawy filozoficznej i wszelkie zagadnienia filozoficzne tłumaczy z perspektywy dualizmu fizyczno-psychicznego.

8. Kodisowej próba ujęcia filozofii

W konsekwencji zainteresowanie kantyzmem ujawnia się w zaproponowanej przez Kodisową definicji filozofii. Zgłębianie historii filozofii sprawia, że wykładnię filozofii Kodisowa tłumaczy w perspektywie systematycznych zmian, jakim podlega ta dyscyplina wiedzy. Zgodnie z prezentowanym stanowiskiem uznaje, że filozofia powinna być myśleniem naukowym i – jak każde naukowe postępowanie – powinna się wiązać z myślowo-pojęciowym rozumowaniem o zakresach ludzkiego

---

bieństw oraz ewentualnych różnic ujawniających się w empiriokrytycznych projektach Kodisowej i Avenariususa należałoby skrupulatnie przeanalizować problem doświadczenia. To właśnie w rozumieniu kategorii doświadczenia/czystego doświadczenia historycy filozofii dostrzegają możliwe krytyczne momenty naukowej relacji Kodisowa – Avenarius. Czytelników zainteresowanych poruszonym w niniejszym przypisie zagadnieniem odsyłam do tekstów autorstwa Kodisowej, m.in. do publikacji *Znaczenie kulturalne filozofii czystego doświadczenia oraz Empirio-krytycyzm. Ryszard Avenarius. Ernst Mach. Krytyka Wundta*.

⁴⁰ Kodisowa, „Problemat energetyki”: 49. Por. Ludwig Strümpell, *Die Pädagogik der Philosophien Kant, Fichte und Herbart. Ein Überblick* (Braunschweig, 1843), 92.

doświadczenia⁴¹. Jak słusznie zauważa, wykładnie filozofii podlegały i nadal podlegają zmianom. Zgodnie z duchem systemu Kanta utrzymuje, że badawcze zagadnienia filozofii są wieloaspektowe: dotyczą zmysłowo ujmowanej materii, zagadnień świata, doświadczenia, całości ludzkiego poznania, jak również wznoszą się na poziom ducha i tego, co metafizyczne.

Tak postawioną diagnozę filozofii Kodisowa streszcza słowami:

Początkowo badania filozoficzne odnosiły się do całości ludzkiego poznania; całości rozważanej jako istniejąca absolutnie, tj. niezależnie od ludzkiego osobnika. Starano się pojąć, czym jest materia, czym jest duch, czym jest świat w swej istocie, traktując przy tym materię, ducha, świat jako rzeczy istniejące we wszystkich atrybutach zupełnie niezależnie od umysłu filozofującego człowieka. Wszystkie zjawiska ludzkiego doświadczenia badano niezależnie od umysłu ludzkiego i szukano zasadniczych praw ich bytu, bez względu na prawa poznania⁴².

Metodyka ta była typowa już w dobie wyodrębniania się starożytnej refleksji filozoficznej – znaczą ją m.in. apoftegmaty filozofii Heraklityjsko-Demokrytejskiej. Dopiero epoka nowożytna zmieniła nieco optykę filozofowania, skupiając uwagę na badaniach dotyczących teorii poznania. Kodisowa pisze, że „jako najbardziej może uderzający przykład zmiany, jaka zaszła na przestrzeni wieków w zadaniach filozofii, możemy przytoczyć idee czystego rozumu Kanta⁴³. A zatem ponownie, identyfikując filozofię z nauką, empiriokrytyczka łączy tę dyscyplinę z potrzebą „zupełnego, naukowego opisu każdego danego zjawiska w celu dojścia «prawdy»⁴⁴.

Ludzką potrzebę dążenia do prawdy Kodisowa nazywa klasycznym motywem filozofowania. Na pytanie, po co człowiekowi owa prawda, odpowiada: „oczywiście, że dla orientowania się odpowiedniego w otaczającym świecie. Filozofia pozwala bowiem zorientować się człowiekowi «w całości doświadczeń ludzkich»⁴⁵. Innymi słowy, prawdą lub istotą rzeczy dla danego osobnika będzie pojęcie, które służy celom zachowania jego osobowości wśród zagrażającego temu osobnikowi otoczenia. Jednak prawda jest pojęciem, czyli myślą⁴⁶. Myśl ta musi więc odpowiadać rzeczy jako przedmiotowi poznania. Dlatego zapropono-

---

⁴¹ Józefa Kodisowa, „Co to jest filozofia?”, *Studia Filozoficzne* 4 (1901): 78.

⁴² Tamże: 75.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże: 79.

⁴⁵ Tamże: 82.

⁴⁶ Zob. tamże: 80.

wany przez Kodisową sposób wykładni prawdy i prawdziwości jako zgodności poznania (myśli i pojęć jako wytworu procesu myślenia) z jego przedmiotem przypomina stanowisko samego Kanta. Filozof ten zakłada bowiem, że każda prawdziwość polega właśnie na zgodności poznania (pojęć, myśli, sądu) z jego przedmiotem/rzeczą poznania⁴⁷.

9. Filozofia jako teoria poznania. Kantowski transcendentalizm a mechaniczny sposób objaśniania rzeczywistości w empiriokrytycyzmie

W tym miejscu warto przywołać także tezy publikacji *Rzeczywistość i jej naukowe pojęcie*, w której Kodisowa zaznacza, że od czasów Kanta akcent filozoficznych badań nad procesem poznania pada nie tyle na paritet procesu poznania z jego przedmiotem, ile na problem wrażenia jako pierwszego aktu poznania, od którego zależna pozostaje sama jego istota. Kant wyraźnie wskazuje na wrażenie jako nośnik subiektywnych form spostrzegania, które choć nie pochodzą z doświadczenia, to jednak formułują wszelki materiał doświadczenia⁴⁸. W swej dysertacji, przywołując stanowisko wspomnianego wcześniej Johanna Friedricha Herbart, Kodisowa podkreśla, że każdy spontaniczny akt poznania jest wyrazem jedności duszy zależnym od zmysłowego wrażenia⁴⁹. Polska filozofka, podobnie jak Herbart, sięga także po Kantowską jedność syntezy (*der Einheit der Synthesis*), kojarząc dawne/tradycyjne transcendentale założenia Kanta z nowym mechanicznym sposobem objaśniania⁵⁰.

⁴⁷ Por. Kant, *Krytyka czystego rozumu*, 102, 602.

⁴⁸ Por. Józefa Kodisowa, „Rzeczywistość i jej naukowe pojęcie”, *Studia Filozoficzne* 32 (1903): 97.

⁴⁹ „Herbart wehrt sich auf entschiedenste gegen die Meinung, dass diese Verbindung des Mannigfaltigen durch einen Act der Spontaneität geschehe, wie es z. B. Kant behauptet hatte, – sie ist der unmittelbare Erfolg der Einheit der Seele, – dabei ist diese Verbindung in ihrer Art und Weise bedingt von dem Zusammentreffen sinnlicher Eindrücke”. Kodis, *Zur Analyse des Apperceptionsbegriffes*, 53. Przedstawienia duszy według Herbart podlegają zasadom mechanicznym. To założenie potwierdza możliwość zastosowania/użycia metody matematycznej w psychologii. Zob. Johann F. Herbart, *Psychologie als Wissenschaft, neu gegründet auf Erfahrung, Metaphysik und Mathematik* (Königsberg, 1824), 1.

⁵⁰ „Er definiert es als die Gesamtheit des gleichzeitigen wirklichen Vorstellens. Es ist wahrscheinlich der Einfluss des Kant sehen Begriffes der Einheit der Synthesis, der in dieser Definition zum Ausdruck kommt. Nur will Herbart die transzendentalen Voraussetzungen Kant's durch die mechanische

Skojarzenie to ujawnia zalety i wady obu podejść w kształtowaniu wiedzy o świecie.

Ostatecznie Kodisowa zakłada, że „pogląd na świat, który się wyrabia na podstawie pojęć naukowych, jest z gruntu zależnym od natury abstrakcji, myślenia słownego i związanej z nim substancjalizacji”⁵¹, a tak ujęta naukowa optyka niekoniecznie musi dostarczać nam słusznego, prawdziwego wyobrażenia o świecie. Pogląd naukowy zyskuje, co najwyżej, status środka pomocniczego, tzn. środka wspomagającego kształtowanie „naukowego pojęcia o świecie”⁵². Ostatecznie naukowy proces poznawczy jest dążeniem do jedności. Z kolei „dążenie do jedności jest czymś wrodzonym ludzkiemu umysłowi i głęboko ugruntowanym biologicznie”⁵³. Z tego powodu Kodisowa twierdzi, że:

znaczenie Kantowskiej teorii poznania jest dla doby obecnej bardzo warunkowe. Ta podwładność umysłów Kantowi, jaką dziś jeszcze widzimy; to układanie własnych umysłów zgodnie z wolą Kanta jest tylko dowodem niezwyklej siły hipnotyzującej, jaką Kant wywarł na całe stulecia⁵⁴.

Bezkrytyczne sięganie do myśli Kanta – w odczuciu Kodisowej – nie ma już sensu, gdyż żyjemy w innej epoce, a każdą epoką zarządzają inne problemy. Te Kantowskie nieco zwietrzały, przygasły, a uprawianie naukowej filozofii w stylu retro trąci zaszłością. Myśl ludzką, zwłaszcza tę naukową, znamionuje progresja i z tego powodu, w dobie intelektualno-naukowej aktywności Kanta, ludzkość mierzyła się z odmiennymi problemami i – na swój sposób – rozwiązywała inne dylematy niż człowiek przełomu XIX i XX wieku.

Kodisowa jako zwolenniczka doktryny ewolucyjnej unieważnia przebrzmiałe i zaskorupiałe, znamienne dla epoki Kanta, dualizmy zmysłów i rozumu czy teoretycznej wiedzy i moralności. Pomimo olbrzymiego respektu i estymy, jakimi polska filozofka, a zarazem psycholożka darzy osobę Kanta oraz zaprojektowany przez niego system filozofii krytycznej, nie przedkłada ona racji tego systemu nad sygnowany ideami Avenariususa, wielbiony i wyznawany empiriokrytycyzm. Ten radykalnie pozytywistyczny kierunek wywiera olbrzymi wpływ

---

Erklärungsweise überflüssig machen”. Kodis, *Zur Analyse des Apperceptionsbegriffes*, 55.

⁵¹ Kodisowa, „Rzeczywistość i jej naukowe pojęcie”: 121.

⁵² Tamże.

⁵³ Kodisowa, „Znaczenie Kanta dla filozofii współczesnej”: 406.

⁵⁴ Tamże: 405.

na sposób pojmowania przez Kodisową nauki i filozofii, którymi kieruje teraz (przyrodoznawczy) czynnik fizjologiczny⁵⁵.

Wobec nomenklatury empiriokrytycyzmu jako drugiego pozytywizmu terminologia Kantowskiego transcendentalizmu staje się nieco archaiczna⁵⁶; wybrzmiewa niewspółcześnie, wręcz staroświecko. Można jednak zauważyć, że chociaż Kodisowa krytycznie odnosi się do wielu obecnych w nauce Kanta tez, pozwala, by w tworzonym systemie empiriokrytycyzmu wybrane postulaty Kantowskiej filozofii ujawniły się w nowych odsłonach. Krytyczne piętnowanie Kantowskiego systemu jest ściśle związane z panującą wówczas empiryczno-fizjologiczną doktryną drugiego pozytywizmu, której Kodisowa składa poddańczy hołd – doktryna empiriokrytyczna jest teorią, którą badaczka kultuwyje i wysławia, dokonując niełatwej próby związania w niej na nowo odczytanych postulatów nauki Kanta z ówczesnym stanem wiedzy empirycznych nauk szczegółowych.

---

⁵⁵ Czynnik fizjologiczny jest związany z wyraźnie podkreślaną naukowo-przyrodoznawczą nomenklaturą pojęciową, którą znamionuje m.in. człon centralny będący istotą postrzegającą, przeciwczłon w roli podmiotu postrzeganego, system C jako mózg czy też wartości substytucyjne jako określone wrażenia, stany lub procesy fizjologiczne zachodzące w mózgu. Por. Avenarius, *Ludzkie pojęcie świata*, XVI. Zob. Kołakowski, *Filozofia pozytywistyczna*, 113–126.

⁵⁶ Pisząc o nomenklaturze empiriokrytycyzmu, mam na myśli ogół nazw, wyrażeń i terminów używanych w tym filozoficznym nurcie. Nurt ten uintensywnił się na przełomie XIX i XX wieku pod wpływem prężnie rozwijających się nauk szczegółowych, zwłaszcza fizyki. Nowe osiągnięcia nauk szczegółowych wpływały w tamtym czasie na sposób uprawiania refleksji filozoficznej. Można zatem uznać/sądzić, że po pierwsze – empiriokrytycyzm Kodisowej jest tworem swego czasu, a po drugie – Kodisowa wyklada myśl Kanta w zgodzie z ówczesnym sposobem uprawiania filozofii jako empiriokrytycyzmu. Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy/że sposób wykładni filozofii Kanta, jaki zaproponowała Kodisowa, jest trafny. Niełatwo wydać jednoznaczną ocenę. Stwierdzam tak, gdyż na przestrzeni wieków filozofowie różnych nurtów filozoficznych próbowali wyłożyć myśl Kanta w rozmaity, nieraz zupełnie odmienny sposób. Mimo podejmowanych wysiłków żadna z prób wykładni Kantowskiej filozofii nie uzyskała statusu jedynej słusznej. Także Kodisowej próba wykładni myśli Kanta jest tylko jedną z możliwych. Warto powtórzyć, że empiriokrytyczna wykładnia Kodisowej rzuca światło na nowy sposób rozumienia transcendentalizmu: ten transcendentalizm powinien być niespekulatywny; ponadto filozofia jako nauka wymaga odrzucenia metafizyki, zwłaszcza metafizyki w jej spekulatywnym sensie. Nie da się ukryć, że wyrugowanie metafizyki z filozofii i niechęć Kodisowej do wszelkiej nieopierającej się na fizycznych faktach spekulacji wynikają z silnie oddziałującego na empiriokrytycyzm pozytywizmu, który żąda od XIX-wiecznego filozofa/intelektualisty uwzględnienia perspektywy nauk szczegółowych, faktów fizycznych i praktycznego celu.

Współcześnie historycy filozofii, mając na uwadze programy filozofii Kanta i Kodisowej, są w stanie wystawić im stosowne oceny, odpowiadając na pytanie, który z przywołanych w artykule filozoficznych projektów odbił się głośniejszym echem w historii ludzkiej myśli. Bezspornie należy uznać, że głośniejszym echem w historii ludzkiej myśli odbił się filozoficzny projekt Kanta. Jednocześnie sędzę, że zaproponowana przez Kodisową wykładnia myśli Kanta zasługuje na uwagę, mimo iż jest aspektowa i fragmentaryczna, tzn. ograniczona wyłącznie do poziomu oraz fizjologicznych założeń doktryny empiriokrytycznej⁵⁷. Myślicielka analizuje Kantowski system, zwłaszcza teoriopoznawcze przesłanki Kantowskiego krytycyzmu, w perspektywie empiriokrytycyzmu, którego jest protagonistką.

Zakończenie

W artykule podjęłam próbę ukazania Kantowskiego krytycyzmu w perspektywie empiriokrytycznego systemu Kodisowej; innymi słowy, chodziło o zbadanie, w jaki sposób filozofia Kanta znajduje swoje możliwe odbicie w poglądach polskiej intelektualistki. Przeprowadzone analizy pozwalają dostrzec w Kodisowej myślicielkę, która zgodnie z postulatem Kanta przyjmuje, że filozofia jest nauką. Poszukując argumentów na rzecz tezy o naukowości filozofii, empiriokrytyczka sięga po teoretyczny wywód królewieckiego mędrca. Interesują ją przede wszystkim złożone elementy epistemologiczne Kantowskiej filozofii spekulatywnej. Można zauważyć, że ujęcie Kantowskiej filozofii przez Kodisową polega na próbie wyłożenia nauki Kanta w pozytywistyczno-empiriokrytyczny sposób. Po pierwsze, sposób ten jest związany z bezpośrednim odrzuceniem Kantowskiego transcendentalizmu, zwłaszcza aprioryzmu i czystej myśli; także z odrzuceniem pojęcia rzeczy samej w sobie; po drugie, pozytywistyczno-empiriokrytyczny sposób wykładni nauki Kanta wiąże się z psychologią definiowaną przez Kodisową empiriokrytycznie, przy jednoczesnej rezygnacji z Kantowskiego modelu psychologii⁵⁸.

Kodisowa, czerpiąc z Kantowskiej filozofii, tworzy swój autorski program w sposób nieulekły i autonomiczny; to osobowość silna, świadoma, życzliwa i niebojąca się wyzwania; to wzór kobiety-intelektualistki. Potwierdzają to m.in. słowa Marthy Hauptmann, która pisze:

---

⁵⁷ Problem oceny filozofii Kanta i Kodisowej rozważam także w przypisie 55.

⁵⁸ Problem psychologii szerzej opisuję w przypisie 7 i 9.

Józefa nie miała uczucia samolubstwa. Wolna jak ptak przyleciała i huśtała się na gałęzi podziwu, która ją unosiła – aby w naturalny sposób, pełna silnych uczuć, ze zdobyczą w postaci wzmacniających spojrzeń odlecieć stąd – podążać własnymi drogami, zataczać własne kręgi! – Podziwiam ją ze szczerego serca, a wszystko, co dawała i brała, wydawało mi się piękne [...]. Byłaś odważną, silną przyjaciółką [...]. Twoje badawcze, mądre oczy potrafiły błyszczeć w towarzyskim kręgu – ale jednak często nie było wiele tych słów, które dodałaś w rozmowach – dopóki jakaś chwila Cię nie wywołała i nie uczyniła z Ciebie centrum zachwyconego towarzystwa⁵⁹.

Filozoficznie ponad wszelką wątpliwość Kodisowa stała się rzeczniczką drugiego pozytywizmu jako empiriokrytycyzmu odrzucającego dywagacje metafizyczne. Prezentując postawę empiriokrytyczną, Kodisowa podjęła ryzyko ponownego odczytania Kantowskiej filozofii, by w konsekwencji porzucić wybrane tezy tradycyjnego nowożytnego Kantowskiego transcendentalizmu i stanąć w obronie ujęć fizjologiczno-biologicznych. Tym samym można przyjąć, że dokonała swoistej fizjologizacji i naturalizacji filozofii: w dziedzinie epistemologii zrehabilitowała przyrodę, naturalny sposób ujęcia świata oraz znaczenie podmiotu poznającego jako bytu biologiczno-myślnego; zrewalutowała również pojęcie energii oraz mechaniki, a także przywróciła do czci zmysłowość i sensualność jako poznawcze formy odbierania bodźców⁶⁰.

Współcześnie empiriokrytyczny sposób definiowania filozoficznych zagadnień współbrzmi w wielu płaszczyznach z problematyką kognitywistyczną. Kognitywistyka jest bowiem dyscypliną, w obrębie której rozważane są stare, dobrze znane w drugim pozytywizmie zagadnienia filozoficzne⁶¹. Także sposób, w jaki Kodisowa charakteryzuje filo-

⁵⁹ Martha Hauptmann, *Drogi mojego życia. Wspomnienia*, przeł. Mirosław Mackiewicz (Szklarska Poręba–Jelenia Góra, 2014), 94, 135. Dla porównania Cecylia Walewska scharakteryzowała Kodisową w następujący sposób: „Niezlomna jest w postanowieniach swoich. Niezlomna w przekonaniach i niepokonana w pracy bez godzin wytchnienia. Skąd siły w tej bladej, wątłej kobiecie? – Skąd ta niemożna wytrwałość?”. Cecylia Walewska, *W walce o równe prawa. Nasze bojownice* (Warszawa, 1930), 127. Monika Rynkowska, „Śladami dróg niepokornej. Józefa Kodis – działaczka społeczno-oświatowa”, w: *Carl Hauptmann i krąg jego przyjaciół*, red. Krzysztof A. Kuczyński (Szklarska Poręba–Jelenia Góra, 2014), 47.

⁶⁰ „Na przełomie XIX i XX wieku powstało wiele teorii, które ponownie określiły zadania i metody filozofii, odcinając się od spekulacji. Większość z nich miała redukcyjny charakter. Było tak w przypadku wpływowego programu pozytywizmu (najpierw w wersji empiriokrytycyzmu E. Macha i R. Avenarius, później zaś Koła Wiedeńskiego)”. Waligóra, *Wstęp do fenomenologii*, 13.

⁶¹ Problem relacji/zależności występujących między empiriokrytycyzmem i kognitywistyką wiąże się z akcentowanymi w obu nurtach ujęciami fizjolo-

zofię, potwierdza ważność i aktualność jej podejścia⁶². Zdaniem tej wybitnej myślicielki filozofia sprzyja rozeznaniu człowieka w otaczającym świecie, wspomaga procesy naukowego rozumienia zjawisk oraz służy kształtowaniu osobowości, stymulując procesy modelowania krytycznych i wewnętrzsterownych postaw. Te świadczące o dojrzałości postawy uzewnętrzniają się w zdolności człowieka do samorządnego działania oraz umiejętności dokonywania niezależnego wyboru.

Bibliografia

- Adickes Erich. 1904. „Auf wem ruht Kant's Geist? Eine Säkularbetrachtung”. *Archiv für systematische Philosophie* 10: 1–19.
- Adickes Erich. 1904. „Auf wem ruht Kant's Geist? Eine Säkularbetrachtung”. *Philosophical Review* 13(472).

---

giczno-biologicznymi. W niniejszym tekście opis relacji empiriokrytycyzmu oraz kognitywistyki nie jest przedmiotem moich analiz. Czytelników zainteresowanych problemem zależności między empiriokrytycyzmem i kognitywistyką odsyłam do wybranej literatury tematycznej, m.in. prac Józefa Bremera, Urszuli Żegleń i Marcina Miłkowskiego. Zob. Urszula Żegleń, „Znaczenie filozofii dla kognitywistyki”, w: *Przewodnik po kognitywistyce*, red. Józef Bremer (Kraków, 2016), 39–78. Zob. Marcin Miłkowski, „Filozofia kognitywistyki”, w: *Przewodnik po kognitywistyce*, red. Józef Bremer (Kraków, 2016), 239–268. Zob. Józef Bremer, „Marzenia senne jako model świadomości zjawiskowej”, w: *Przewodnik po kognitywistyce*, red. Józef Bremer (Kraków, 2016), 345–364. Por. Waligóra, *Wstęp do fenomenologii*, 11–14. Por. Jerzy Bobryk, „Labirynty pojęciowe kognitywistyki. Dwa systemy poznawcze czy dwa sposoby działania ludzkiego umysłu?”, *Przeгляд Filozoficzny – Nowa Seria* 2 (2013): 133–149.

⁶² O aktualnym stanie badań podjętych w artykule traktują m.in. naukowe prace Chiary Russo Krauss. Chiara R. Krauss jest pracownikiem naukowym Università degli Studi di Napoli Federico II. Jej badawcze zainteresowania koncentrują się na historii filozofii. Włoska badaczka specjalizuje się w filozofii niemieckiej przełomu XIX i XX wieku. Ciekawia ją zagadnienia dotyczące rozwoju nauk w epoce nowożytnej, problemy filozofii Kanta i neokantyzmu, empiriokrytycyzmu Avenariususa oraz psychologii Wilhelma Wundta. Krauss jest autorką publikacji *Con Wundt, oltre Wundt. Richard Avenarius e il dibattito sulla psicologia scientifica tra Otto e Novecento* (Napoli, 2016). Ponadto w rozpoznaniu intelektualno-humanistycznej sylwetki Kodisowej pomoże biograficzna praca: Monika Bednarczuk, „Konstelacje «niepokornej». Wokół biografii Józefy Kodis z Krzyżanowskich”, *Sztuka Edycji. Studia Tekstologiczne i Edytorskie* 1 (2022): 133–167 oraz monografia: Karol Musioł, *Carl Hauptmann und Josepha Kodis: ihr gegenseitiges Verhältnis im Spiegel des dichterischen Werkes* (Stuttgart, 1960). O miejscu i roli empiriokrytycyzmu Kodisowej oraz myśli Kanta i neokantyzmu w polskiej filozofii wspomina również Jan Woleński w przytoczonym wcześniej artykule *Pozytywizm (filozoficzny) polski i jego rola*.

- Avenarius Richard. 1907. *O przedmiocie psychologii*, przeł. Adam Zieleniczyk. Warszawa.
- Avenarius Richard. 1967. *Ludzkie pojęcie świata*, przeł. Adam i Anna Wiegnerowie. Warszawa.
- Bednarczuk Monika. 2022. „Konstelacje «niepokornej». Wokół biografii Józefy Kodis z Krzyżanowskich”. *Sztuka Edycji. Studia Tekstologiczne i Edytorskie* 1: 133–167. Dostęp 5.07.2022. <http://apcz.umk.pl>.
- Bobryk Jerzy. 2013. „Labirynty pojęciowe kognitywistyki. Dwa systemy poznawcze czy dwa sposoby działania ludzkiego umysłu?”. *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 2: 133–149.
- Bremer Józef. 2016. „Marzenia senne jako model świadomości zjawiskowej”. W: *Przewodnik po kognitywistyce*, red. Józef Bremer, 345–364. Kraków.
- Brett George S. 1969. *Historia psychologii*, przeł. Janina Makota. Warszawa.
- Hauptmann Martha. 2014. *Drogi mojego życia. Wspomnienia*, przeł. Mirosław Mackiewicz. Szklarska Poręba–Jelenia Góra.
- Herbart Johann F. 1813. *Lehrbuch zur Einleitung in die Psychologie*. Königsberg.
- Herbart Johann F. 1824. *Psychologie als Wissenschaft, neu gegründet auf Erfahrung, Metaphysik und Mathematik*. Königsberg.
- Höffe Otfried. 2003. *Immanuel Kant*, przeł. Andrzej M. Kaniowski. Warszawa.
- Kant Immanuel. 2001. *Krytyka czystego rozumu*, przeł. Roman Ingarden. Kęty.
- Kilijanek Marek. 2000. *Samoświadomość i poznanie dyskursywne*. Poznań.
- Kodis Józefa. 1893. *Zur Analyse des Apperceptionsbegriffes. Eine historisch kritische Untersuchung*. Zürich.
- Kodisowa Józefa. 1901. „Empirio-krytycyzm. Ryszard Avenarius. Ernst Mach. Krytyka Wundta”. *Przegląd Filozoficzny* 2.
- Kodisowa Józefa. 1901. „Co to jest filozofia?”. *Studia Filozoficzne* 4.
- Kodisowa Józefa. 1903. „Kilka uwag o apercpcji”. *Studia Filozoficzne* 32.
- Kodisowa Józefa. 1903. „Pojęcie czucia”. *Studia Filozoficzne* 32.
- Kodisowa Józefa. 1903. „Problemat energetyki”. *Studia Filozoficzne* 32.
- Kodisowa Józefa. 1903. „Rzeczywistość i jej naukowe pojęcie”. *Studia Filozoficzne* 32 (wyd. 1 – *Przegląd Filozoficzny*, 1902).
- Kodisowa Józefa. 1903. „Znaczenie kulturalne filozofii czystego doświadczenia”. *Przegląd Filozoficzny* 4.
- Kodisowa Józefa. 1904. „Znaczenie Kanta dla filozofii współczesnej”. *Przegląd Filozoficzny* 7.
- Kodisowa Józefa. 1925. *Wspomnienia z lat ok. 1870–1890*. Warszawa.
- Kodis-Freyer Zofia. 2015. *Wspomnienia*. Warszawa.
- Kołąkowski Leszek. 2015. *Filozofia pozytywistyczna*. Warszawa.
- Krauss Chiara Russo. 2016. *Con Wundt, oltre Wundt. Richard Avenarius e il dibattito sulla psicologia scientifica tra Otto e Novecento*. Napoli.
- Mach Ernst. 2009. *Analiza wrażeń i stosunek sfery fizycznej do psychicznej*, przeł. Marcin Miłkowski. Warszawa.
- Miłkowski Marcin. 2016. „Filozofia kognitywistyki”. W: *Przewodnik po kognitywistyce*, red. Józef Bremer, 239–268. Kraków.

- Musioł Karol. 1960. *Carl Hauptmann und Josepha Kodis: ihr gegenseitiges Verhältnis im Spiegel des dichterischen Werkes*. Stuttgart.
- Noras Andrzej J. 2005. *Kant a neokantyzm badeński i marburski*. Katowice.
- Noras Andrzej J. 2011. „Recepcja filozofii Kanta”. W: *Filozofia Kanta i jej recepcja*, red. Andrzej J. Noras, Dariusz Bęben, 11–25. Katowice.
- Noras Andrzej J. 2012. *Historia neokantyzmu*. Katowice.
- Noras Andrzej J. 2017. „Filozofia a psychologia. Próba charakterystyki problemu”. *IDEA – Studia nad Strukturą i Rozwojem Pojęć Filozoficznych* 29(1): 5–23.
- Oswald Wilhelm. 1902. *Annalen der Naturphilosophie*. Leipzig.
- Pawnik Jolanta. „HELLO PIONIERKI: Jak Józefa Kodisowa otwierała drzwi polskim filozofkom i psycholożkom, znosząc «ćmiakanie» kolegów-studentów”. *Hello Zdrowie*, 4.09.2021. Dostęp 4.07.2022. <https://zycie.hellozdrowie.pl>.
- Rynkowska Monika. 2014. „Śladami dróg niepokornej. Józefa Kodis – działaczka społeczno-oświatowa”. W: *Carl Hauptmann i krąg jego przyjaciół*, red. Krzysztof A. Kuczyński. Szklarska Poręba–Jelenia Góra.
- Stachowski Ryszard, Bartłomiej Dobroczyński. 2016. „Historia psychologii – od Wundta do czasów najnowszych”. W: Jan Strelau, Dariusz Doliński, *Psychologia akademicka. Podręcznik*, 71–136. Gdańsk.
- Staruszkiewicz Andrzej. 2011. „Krótka historia pojęcia energii”. *Foton* 114: 4–6.
- Strümpell Ludwig. 1843. *Die Pädagogik der Philosophien Kant, Fichte und Herbart. Ein Überblick*. Braunschweig.
- Szubert Bogusław. 1998. „Przed czterdziestu i mniej laty”. W: *Przybliżanie przeszłości. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Czesławowi Głombikowi z okazji czterdziestolecia pracy nauczycielskiej*, red. Józef Bańka. Katowice.
- Walewska Cecylia. 1930. *W walce o równe prawa. Nasze bojownice*. Warszawa.
- Waligóra Marcin. 2013. *Wstęp do fenomenologii*. Kraków.
- Woleński Jan. 2008. „Pozytywizm (filozoficzny) polski i jego rola”. Dostęp 25.06.2022. <https://ruj.uj.edu.pl>.
- Wundt Wilhelm. 1862. *Beiträge zur Theorie der Sinneswahrnehmung*. Leipzig.
- Wundt Wilhelm. 1863. *Vorlesungen über die Menschen- und Tierseele*. Leipzig.
- Wundt Wilhelm. 1900. *Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze. Sprache, Mythos und Sitte*, t. 1: *Die Sprache*. Leipzig.
- Wundt Wilhelm. 1901. *Einleitung in die Psychologie*. Leipzig.
- Wundt Wilhelm. 1902. *Wstęp do filozofii*, przeł. Władysław M. Kozłowski. Warszawa.
- Żegleń Urszula. 2016. „Znaczenie filozofii dla kognitywistyki”. W: *Przewodnik po kognitywistyce*, red. Józef Bremer, 39–78. Kraków.

Streszczenie

Artykuł jest próbą opracowania filozofii Immanuela Kanta w ujęciu Józefy Krzyżanowskiej-Kodis jako głównej przedstawicielki polskiej myśli empiriokrytycznej. Kodisowa, czerpiąc z filozoficznego programu Kanta, próbując

określić znaczenie myśli Kanta dla filozofii współczesnej, wskazuje zarówno zalety, jak i wady jego doktryny. Szczególną uwagę skupia na Kantowskiej epistemologii, zwłaszcza problemie apercepcji (empirycznej i transcendentalnej), pojęciu samorzutności, poznawczym znaczeniu doświadczenia i empirycznej psychologii. Sięgając po empiriokrytyczny problemat energetyki i mechaniki, w artykule analizuję Kodisowej wykładnię filozofii jako nauki sprzyjającej rozoznaniu człowieka w otaczającym świecie.

Rezultatem analiz jest ukazanie Kantowskiego krytycyzmu/transcendentalizmu w perspektywie empiriokrytycznej. Perspektywa ta wiąże się z odrzuceniem aprioryzmu oraz wszelkiej spekulacji, zwłaszcza spekulacji metafizycznej. Rozważania pozwalają wysnuć wniosek, że Kodisowa, strzegąc naukowego wymiaru filozofii, staje w obronie empirycznego doświadczenia oraz ujęć fizjologiczno-biologicznych.

Słowa kluczowe: empiriokrytycyzm, filozofia krytyczna/transcendentalizm, epistemologia, doświadczenie, apercepcja, Immanuel Kant, Józefa Kodisowa

Empiriocritical Interpretation of Philosophy. Epistemological Premises of Immanuel Kant's Criticism in Józefa Krzyżanowska-Kodis' System

Summary

The article is an attempt to elaborate the philosophy of Immanuel Kant in terms of Józefa Krzyżanowska-Kodis as the main representative of Polish empiriocritical thought. The Kodisowa, drawing on Kant's philosophical program, trying to define Kant's significance for contemporary philosophy, indicates both the advantages and disadvantages of his doctrine. She focuses particular attention on Kant's epistemology, especially the problem of apperception (empirical and transcendental), the cognitive meaning of experience and empirical psychology. Reaching for the empiriocritical problem of energy and mechanics, in the article I analyze Kodis' interpretation of philosophy as a science conducive to human discernment in the world.

The result of the analyzes carried out in the article is to present Kant's criticism/transcendentalism in an empiriocritical perspective. This perspective is associated with the rejection of *a priori* and all speculation, especially metaphysical speculation. The considerations allow the conclusion that Kodisowa, while guarding the scientific dimension of philosophy, defends empirical experience and physiological and biological approaches.

Keywords: empiriocriticism, critical philosophy/transcendentalism, epistemology, experience, apperception, Immanuel Kant, Józefa Kodisowa